

แนวคิดและรูปแบบการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุของราชทัณฑ์ไทย

ดร.จิตฐิตา จิตธรรมพฤษ¹

ดร. ธเนศ เกษศิลป์²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอแนวคิดและรูปแบบการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุในประเทศไทย ซึ่งดำเนินงานโดยกรมราชทัณฑ์ ที่เป็นหน่วยงานหลักในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด รวมถึงผู้ต้องขังสูงอายุ โดยนำเสนอถึงสถานการณ์ผู้ต้องขังสูงอายุทั้งในส่วนของจำนวนสถิติประชากรและคุณลักษณะของผู้ต้องขังสูงอายุในประเทศไทยโดยเปรียบเทียบกับต่างประเทศ แนวคิดและกระบวนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุของกรมราชทัณฑ์ การวิเคราะห์ถึงปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังสูงอายุตลอดจนเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุในประเทศไทย

คำสำคัญ: ผู้ต้องขังสูงอายุ, การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด, การราชทัณฑ์,

1,2 อาจารย์ ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

Concept and Measures of Treatment for Elderly Inmates in Thai Corrections

Dittita Tititampruk, Ph.D.¹

Tanet Ketsil, Ph.D.²

Abstract

This article aims to explain the concepts and measures of treatment for elderly inmates in Thailand. The treatment for elderly inmates is the responsibility of Department of Corrections which is the essential organization for offender treatment and rehabilitation including elderly inmates. This article is exploratory study in the current elderly inmate population and their characteristics which is compared with other countries. Also, the current concepts and measures for elderly inmate treatment, the analysis of problems and needs by elderly inmate including the suggestions for improving concepts and measures of treatment is explained in this article.

Keywords: Elderly inmates, Offender Rehabilitation, Corrections

1,2 Lecturer, Department of Social Sciences, Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University

แนวคิดและรูปแบบการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุของราชทัณฑ์ไทย

ดร.จิตติธิดา ธิติธรรมพฤษย์¹

ดร. ธเนศ เกษศิลป์²

บทนำ

ข้อมูลขององค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) คาดการณ์ว่าในช่วงปี 2001-2010 เป็นศตวรรษแห่งผู้สูงอายุ โลกกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยกำหนดว่าประเทศใดมีประชากร อายุ 60 ปีขึ้นไป ในสัดส่วนเกินร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศ ถือว่าประเทศนั้นก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ หรือ Aging Society และจะเป็น "สังคมผู้สูงอายุเต็มรูปแบบ" (Aged Society) เมื่อสัดส่วนประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 20 ซึ่งแต่ละประเทศจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละประเทศ เช่น ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาทางด้านการแพทย์ การโภชนาอาหาร (สุนันทิพย์ จิตสว่าง และ นัทธี จิตสว่าง, 2559)

ประเทศญี่ปุ่นจะเป็นประเทศที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่เป็นอันดับหนึ่ง ตามมาด้วยประเทศอิตาลี เยอรมันและสวีเดน ซึ่งประเทศไทยก็เป็นหนึ่งในประเทศที่กำลังอยู่ในช่วงการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเต็มรูปแบบ (Aged Society) โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ระบุว่า ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ตั้งแต่ปี 2005 โดยมีประชากรผู้สูงอายุ ร้อยละ 10.4 ของประชากรทั้งประเทศและคาดว่าจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ ในช่วงปี 2024-2025 เพื่อให้ทันต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงเช่นนี้ ประเทศไทยจำเป็นต้องเปลี่ยนความคิดจากเดิมที่เคยมองว่าการที่มีผู้สูงอายุจำนวนมากจะนำไปสู่การสร้างภาระให้กับระบบเศรษฐกิจ สังคม แต่รัฐต้องมองว่ากลุ่มผู้สูงอายุเป็นกลุ่มคนที่มีคุณค่าและควรได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานที่สามารถทำให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีพอยู่ได้ในสังคม โดยพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ได้กำหนดให้รัฐจัดสิทธิประโยชน์ของผู้สูงอายุให้ได้รับการคุ้มครองการส่งเสริมและสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น การบริการทางการแพทย์และสาธารณสุข การได้รับสวัสดิการสิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะที่เหมาะสม การศึกษา การได้โอกาสในการประกอบอาชีพและหารายได้ และความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากภาครัฐ เป็นต้น (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, 2556; สุวภัทร พิรณฤทธิและคณะ, 2555)

แต่นอกจากนี้จากผู้สูงอายุโดยทั่วไป กลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุที่เป็นผู้กระทำความผิดที่ถูกคุมขังในเรือนจำหรือทัณฑสถานตามคำพิพากษาของศาล ก็เป็นกลุ่มคนชายขอบหรือกลุ่มเปราะบางที่รัฐต้องให้ความสนใจและจำเป็นต้องได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมและได้รับความดูแลด้านสวัสดิการและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดังนั้น คณะผู้เขียนได้จัดทำบทความวิชาการนี้เพื่ออธิบายถึงแนวคิดและรูปแบบการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุของกรมราชทัณฑ์ ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในกระบวนการยุติธรรมที่มีบทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาล โดยการควบคุมตัวผู้กระทำผิดไว้ในเรือนจำและทัณฑสถานและดำเนินการอบรม

1,2 อาจารย์ประจำ ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

แก้ไขและฟื้นฟูสภาพจิตใจให้ผู้กระทำผิดเหล่านี้กลับตัวเป็นคนดีและพร้อมที่จะมีโอกาสในการกลับมาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างปกติสุขเมื่อพ้นโทษออกไป (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, 2556)

ความหมาย จำนวนประชากร และลักษณะของผู้ต้องขังสูงอายุ

องค์การสหประชาชาติ (United Nations:UN) ได้ให้นิยาม ผู้สูงอายุ (Older person) หมายถึง ประชากรทั้งเพศชายและหญิงที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป (United Nations) ซึ่งผู้ต้องขังสูงอายุในประเทศไทยตามที่กรมราชทัณฑ์กำหนดนิยามความหมายไว้คือ ผู้ต้องขังทั้งชายและหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป ซึ่งเหมือนกันประเทศอังกฤษและประเทศสิงคโปร์ที่กำหนดให้ผู้ต้องขังที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป เป็นกลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุ ในขณะที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย ผู้ต้องขังที่มีอายุ 50 ปีขึ้นไปถูกจัดให้เป็นกลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุ ในขณะที่บางประเทศ เช่น ประเทศแคนาดา สวิตเซอร์แลนด์และ เกาหลีใต้ เป็นต้น มีการจัดแบ่งกลุ่มช่วงอายุของผู้ต้องขังสูงอายุไว้ กล่าวคือ กลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุ (Older Prisoner) คือ ผู้ต้องขังที่มีอายุระหว่าง 50-64 ปี กลุ่มผู้ต้องขังชรา (Elderly Prisoner) คือผู้ต้องขังที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป ในขณะที่ผู้ต้องขังที่มีอายุมากกว่า 70 ปีขึ้นไป จะถูกจัดอยู่ในกลุ่ม “ผู้ต้องขังที่ไร้สมรรถภาพ” (Geriatric Offender) (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, 2556)

สถิติผู้ต้องขังสูงอายุในประเทศไทยและทั่วโลก

จากการสำรวจข้อมูลของกรมราชทัณฑ์ ปี พ.ศ. 2560-2563 พบว่า จำนวนผู้ต้องขังสูงอายุในประเทศไทยมีแนวโน้มสูงขึ้นและเป็นผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละผู้ต้องขังสูงอายุ จำแนกตามเพศ ปี 2560-2563 (คน)

พ.ศ.	ผู้ต้องขังสูงอายุ (เพศ)	จำนวน	ร้อยละ
2560	ชาย	5,477	81
	หญิง	1,285	19
	รวม	6,762	100
2561	ชาย	4,621	84
	หญิง	881	16
	รวม	5,502	100
2562	ชาย	2,904	76
	หญิง	918	24
	รวม	3,822	100
2563	ชาย	6,072	82
	หญิง	1,334	18
	รวม	7,406	100

ที่มา: กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม (ข้อมูล ณ เดือนพฤษภาคม 2563)

จากตัวเลขสถิติข้างต้น ผู้ต้องขังสูงอายุที่ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำหรือทัณฑสถาน ในปี พ.ศ. 2563 มีจำนวน 7,406 คน แบ่งเป็นผู้ต้องขังชาย 6,072 คน หรือร้อยละ 82 ในขณะที่จำนวน ผู้ต้องขังหญิงที่สูงอายุมีจำนวน 1,334 คน หรือร้อยละ 18 ซึ่งแนวโน้มของจำนวนผู้ต้องขังสูงอายุในประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะมีเพิ่มสูงขึ้น และเมื่อเทียบกับผู้ต้องขังประเภทอื่นๆ จำนวนผู้ต้องขังสูงอายุมีสัดส่วนที่สูงกว่า ผู้ต้องขังกลุ่มพิเศษอื่นๆ ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนผู้ต้องขังกลุ่มพิเศษ จำแนกตามประเภทกลุ่ม ปี พ.ศ. 2560-2563

กลุ่มผู้ต้องขัง	ปี 2560		ปี 2561		ปี 2562		ปี 2563	
ผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์ และเด็กติดผู้ต้องขัง	เด็ก	ตั้งครรภ์	เด็ก	ตั้งครรภ์	เด็ก	ตั้งครรภ์	เด็ก	ตั้งครรภ์
	272	297	245	232	235	233	206	222
ผู้ต้องขังสูงอายุ	6,762		5,502		3,822		7,406	
ผู้ต้องขังพิการ	2,956		2,871		2,672		4,380	

ที่มา: กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม (ข้อมูล ณ เดือนพฤษภาคม 2563)

จากรายงานแนวโน้มเรือนจำทั่วโลก ปี 2020 (The Global Prison Trends 2020) ซึ่งเป็นรายงานประจำปี โดยความร่วมมือขององค์กร Penal Reform International (PRI) กับสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย หรือ TIJ ระบุถึงสถานการณ์สัดส่วนจำนวนประชากรผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำทั่วโลกมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นในหลายประเทศ โดยรายงานดังกล่าวระบุว่า จำนวนประชากรผู้ต้องขังสูงอายุในประเทศสิงคโปร์มีอัตราเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 50 ในช่วงระหว่างปี 2013-2018 โดยส่วนมากผู้ต้องขังสูงอายุที่กระทำความผิดในประเทศสิงคโปร์จะเป็นผู้กระทำความผิดที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดและส่วนมากจะเป็นผู้กระทำความผิดซ้ำ โดยข้อมูลจากศาลยุติธรรมสิงคโปร์รายงานว่า ผู้กระทำความผิดคดีอาญา 196 คน ในปี 2018 เป็นผู้ที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป ในขณะที่ประเทศเกาหลี ซึ่งเป็นประเทศที่มีจำนวนผู้สูงอายุมากเป็นอันดับต้นของโลก มีรายงานจำนวนสถิติการเพิ่มขึ้นของผู้ต้องขังสูงอายุถึงร้อยละ 45 อย่างต่อเนื่องใน 5 ปีที่ผ่านมา โดยเป็นผู้กระทำความผิดที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป (Penal Reform International & TIJ, 2020)

เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศทางตะวันตก ดังเช่น ประเทศสวีเดนหรือแลนด์ จำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำที่มีอายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป มีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าในระหว่างปี 2007 และ 2017 โดยมีจำนวนเพิ่มขึ้นมากรกว่า 800 คน ในขณะที่ประเทศสหรัฐอเมริกา มีการคาดการณ์ว่า ในปี 2030 หนึ่งในสามของประชากรผู้ต้องขังในเรือนจำจะมีอายุมากกว่า 55 ปีขึ้นไป ซึ่งจะเพิ่มสูงขึ้น 4,400 เปอร์เซ็นต์ในรอบ 50 ปี สำหรับประเทศแคนาดา จำนวนผู้ต้องขังสูงอายุที่มีอายุมากกว่า 50 ปี จะมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 25 ในเรือนจำของรัฐบาล (Penal Reform International & TIJ, 2020; Kideuk Kim and Bryce Peterson; 2014)

ลักษณะของผู้ต้องขังสูงอายุ

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง “การกระทำผิดของผู้ต้องขังหญิงสูงอายุ” (นันทิ จิตสว่างและคณะ, 2559) เปิดเผยว่าปัจจุบันผู้สูงอายุส่วนใหญ่กระทำผิดคดีอาญาเสพติด โดยเฉพาะผู้ต้องขังสูงอายุหญิง ซึ่งกว่าร้อยละ 90 เกี่ยวข้องกับคดีอาญาเสพติด ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับประเทศสิงคโปร์ โดยมีมูลเหตุแรงจูงใจเนื่องจากการถูกกดดันจากสภาวะเศรษฐกิจเนื่องจากการมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ และประสบกับภาวะหนี้สิน จึงต้องหันมาค้ายาเสพติดเพื่อเป็นแหล่งรายได้ แต่มีลักษณะของการกระทำผิดโดยพลั้งพลาด คือ ขาดการเตรียมการณ์ในการกระทำผิด ใช้ทักษะความชำนาญในการประกอบอาชญากรรมน้อยที่สุด ส่วนใหญ่กระทำผิดครั้งแรกซึ่งขาดความต่อเนื่องในการประกอบอาชญากรรม มากกว่าจะเป็นผู้ที่ที่มีลักษณะของอาชญากรอาชีพอย่างแท้จริง โดยส่วนใหญ่จะมีญาติหรือคนในครอบครัว ได้แก่ลูกหลานที่ค้ายาเสพติดอยู่แล้ว แต่ตนเองต้องตกกระไดพลอยโจนค้าขายหรือเฝ้าของให้ลูกหลานหรือรับผิดแทนลูกหลานหรือขายอยู่บ้านในชุมชน สำหรับกรณีผู้ต้องขังสูงอายุที่กระทำผิดในฐานความผิดอื่นๆ เช่น กรณีผู้ต้องขังสูงอายุที่กระทำผิดในคดีเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย ส่วนใหญ่จะเป็นผลมาจากที่ตนเองหรือญาติการเป็นผู้ถูกระทำจากสามีหรือคนรอบข้างทำร้ายรังแกตนเอง ส่วนผู้ต้องขังสูงอายุที่กระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินอื่นนั้น ผู้ต้องขังจะมีความสัมพันธ์กับเพื่อน โดยมีการทำงานร่วมกันหรือทำงานสถานที่เดียวกัน เล่นแชร์ เล่นหวย เป็นหนี้และเป็นผู้ค้ำประกันซึ่งกันและกันและผ่อนสินค้าร่วมกันและนำไปสู่ข้อหาฉ้อโกงหรือลักทรัพย์

อย่างไรก็ตาม กลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุเข้ามาอยู่และถูกควบคุมตัวในเรือนจำหรือทัณฑสถานในประเทศไทยใน 2 ลักษณะ กล่าวคือ ผู้ที่กระทำผิดเมื่อตอนอายุมากแล้วและผู้ที่กระทำผิดและได้รับโทษจำคุกเป็นเวลานานจนอายุมากเข้าสู่กลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุ ซึ่งสาเหตุของการที่ผู้ต้องขังที่ต้องโทษเป็นระยะเวลายาวนานจนอายุมากเข้าสู่กลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุนั้นเนื่องมาจากประเทศไทยมีระบบการลงโทษที่ยาวนานทำให้ผู้ต้องขังที่ต้องโทษสูงและถูกคุมขังเป็นเวลาหลายปีต้องกลายมาเป็นผู้ต้องขังสูงอายุอยู่ภายในเรือนจำและทัณฑสถาน และเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ (Penal Reform International & TIJ, 2020) ดังเช่น อัตราการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้ต้องขังสูงในประเทศเกาหลีมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับข้อเท็จจริงว่า มนุษย์มีชีวิตยืนยาวขึ้นแต่ไม่สามารถที่จะหารายได้เลี้ยงดูตัวเองได้ จึงต้องหันมากระทำความผิดเพื่อหารายได้ ในขณะที่ประเทศสหรัฐอเมริกาหนึ่งในเหตุผลที่อัตราผู้ต้องขังสูงอายุเพิ่มสูงขึ้นเนื่องจากการมีบทลงโทษที่รุนแรงและยาวนานที่ถูกใช้มาตั้งแต่ปี 1980 ซึ่งเหมือนกับประเทศไทยที่ระบบการลงโทษที่ยาวนาน ในขณะที่ประเทศญี่ปุ่น งานวิจัยพบว่า ผู้ต้องขังสูงอายุที่หันมากระทำความผิดซ้ำเนื่องจากเห็นว่าเรือนจำเป็นหนทางหนึ่งในการหนีความยากจนและการแยกตัวออกจากสังคม (Elaine Crawley and Richard Sparks, 2006; สุนันทิพย์ จิตสว่าง และนันทิ จิตสว่าง, 2559)

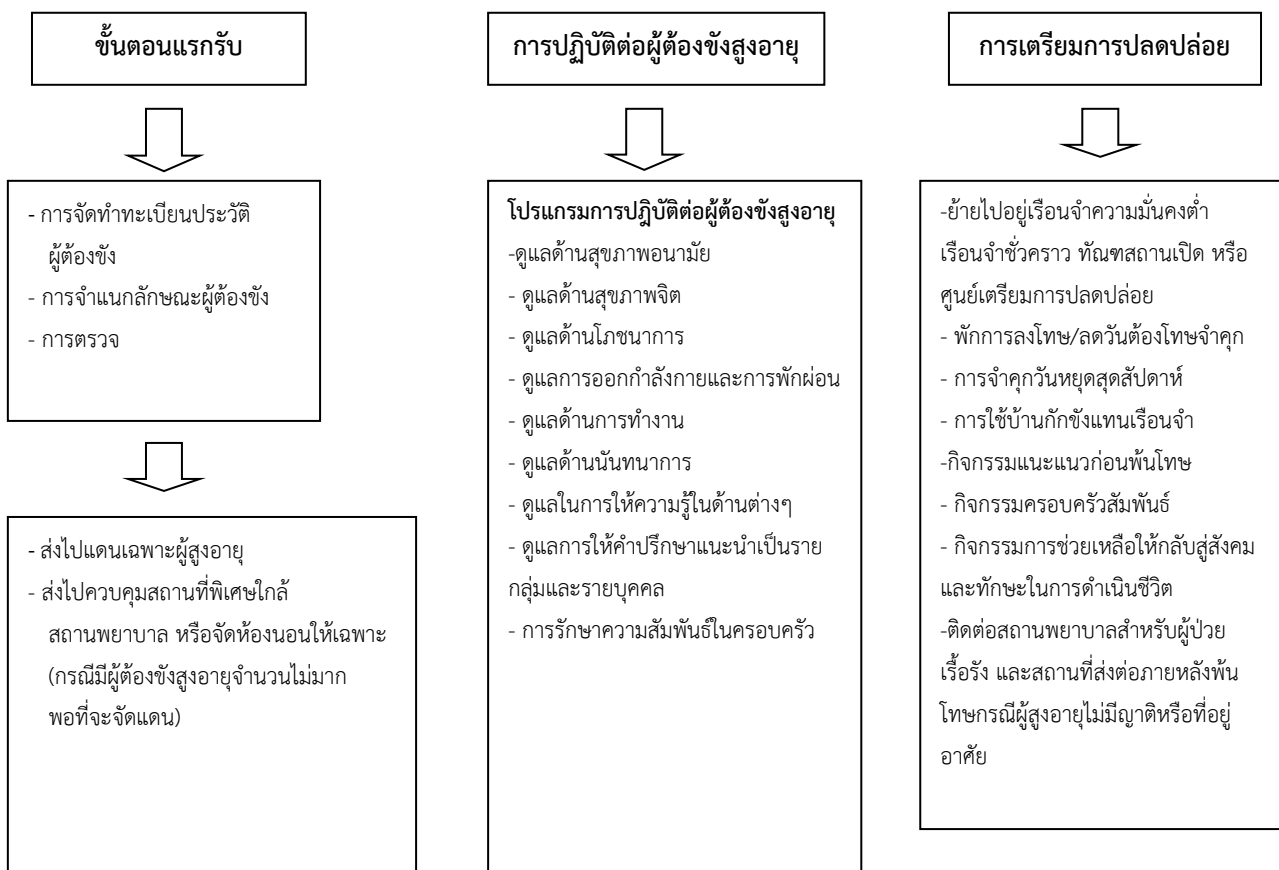
แนวคิดและกระบวนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุของประเทศไทย

กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม เป็นหน่วยงานหนึ่งที่ทำเนื้องานด้านกระบวนการยุติธรรมกลไกสุดท้าย ด้านกลุ่มภารกิจพัฒนาพฤตินิสัย โดยปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามคำพิพากษาของศาลควบคุมผู้ต้องขังมิให้หลบหนี รวมทั้งแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังให้เป็นพลเมืองดีกลับสู่สังคม โดยยึดหลักมนุษยธรรมเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์กับสังคมส่วนรวม โดยกรมราชทัณฑ์จะต้องดำเนินงานด้านแก้ไขพฤตินิสัย เป็นการให้โอกาส

กับผู้กระทำผิดปรับปรุง เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม รวมทั้งการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลาย ในช่วงอายุ ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มผู้ต้องขังวัยหนุ่ม ผู้ต้องขังข้ามเพศ ผู้ต้องขังเจ็บป่วย รวมถึงผู้ต้องขังสูงอายุ ซึ่ง แนวคิดและรูปแบบการปฏิบัติก็มีความแตกต่างกันออกไป(ขวัญ สงวนเสริมศรี, 2552; สุกฤตา เพชรหนองชุม, 2552)

อย่างไรก็ตาม กรมราชทัณฑ์ เห็นถึงความสำคัญของผู้ต้องขังสูงอายุที่จำเป็นต้องได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมเป็นลักษณะเฉพาะ กรมราชทัณฑ์จึงให้ความสำคัญในด้านการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังสูงอายุเหมือนกับ ผู้ต้องขังประเภทอื่น แต่จะจัดให้อยู่ในรูปแบบของสวัสดิการและการดูแลสุขภาพ โดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่ โปรแกรมในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำต่อเนื่องตั้งแต่ผู้ต้องขังสูงอายุเข้ามาใน เรือนจำ กำหนดโปรแกรมการปฏิบัติระหว่างต้องโทษในเรือนจำ การเตรียมการปลดปล่อยและให้ความ ความช่วยเหลือภายหลังพ้นโทษ โดยเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 จนถึงปัจจุบัน ดังแสดงตามภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กระบวนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุ (กองพัฒนาพฤตินิสัย กรมราชทัณฑ์, 2558)

กระบวนการดำเนินการ ขั้นแรกเรือนจำจะจำแนกลักษณะผู้ต้องขังสูงอายุ ซึ่งปะปนกับผู้ต้องขังอื่นๆ โดยจำแนกตามกระบวนการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง และคัดย้ายมาควบคุม ณ แดนผู้สูงอายุที่ทางเรือนจำ และทัณฑสถานกำหนดไว้ โดยจัดบริเวณให้มีความเป็นธรรมชาติ มีความสงบ พื้นที่กว้างขวางเหมาะสมหรับ การพักผ่อน เหมาะแก่การออกกำลังกาย มีความพร้อมในด้านต่างๆ จากนั้น เรือนจำ/ทัณฑสถานจะมีการจัด

“โครงการฟื้นฟูสุขภาพจิตแก่ผู้ต้องขังสูงอายุ” โดยมีกิจกรรมที่น่าสนใจและการบรรยายโดยวิทยากรต่างๆ ประกอบการทำกิจกรรม ในการที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเองไปใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยที่ผู้ต้องขังสูงอายุจะนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

เมื่อการฝึกอบรมสิ้นสุดจะมีการประเมินผลและติดตามผลว่าการปฏิบัติตามโปรแกรม ได้ผลเพียงใด ซึ่งส่วนใหญ่ปรากฏว่าผู้สูงอายุทุกคนรู้สึกสบายใจ ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตใจสงบและนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตประจำวัน อย่างการออกกำลังกาย เจริญจิตภาวนา และการนำศักยภาพตนเองไปใช้ในทางที่ดี เช่น ผู้ต้องขังสูงอายุที่เคยบวชเรียนมาจะนำแนวคิดทางศาสนาแนะนำให้แก่ผู้ต้องขังคนอื่นได้รับทราบไปด้วย รวมทั้งผู้ที่มีความสามารถในการอ่านเขียนก็จะมีส่วนในการช่วยผู้ต้องขังคนอื่นที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ เป็นต้น

ในโปรแกรมการดูแลผู้ต้องขังสูงอายุ จะมีการจัดกิจกรรมประจำวันที่ปฏิบัติตั้งแต่ตื่นนอนตอนเช้าจนเข้านอน ซึ่งต้องจัดให้เหมาะสมกับสภาพ วัยและตามปัจจัยอื่นๆ ที่เหมาะสมแก่ผู้ต้องขังสูงอายุ ซึ่งนอกจากกิจกรรมที่ทางเรือนจำ/ทัณฑสถานจัดให้แก่ผู้ต้องขังสูงอายุแล้วนั้น การเยี่ยมจากญาติถือได้ว่าเป็นส่วนที่สำคัญมากที่สุดอีกประการที่ช่วยให้ผู้ต้องขังสูงอายุมีความรู้สึกที่ดีขึ้น

การจัดโปรแกรมต่างๆ ที่ให้แก่ผู้ต้องขังสูงอายุ นั้น ไม่ได้คาดหวังว่าผู้ต้องขังทุกคนที่ได้เข้าโปรแกรมแล้ว จะนำความรู้ที่ได้ไปทำงาน หาเลี้ยงครอบครัวหลังพ้นโทษ แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อจะจัดสวัสดิการให้ผู้ต้องขังสูงอายุได้รับการปฏิบัติตามหลักพื้นฐานด้านมนุษยธรรม โดยมุ่งให้ผู้ต้องขังสูงอายุทุกคนมีสุขภาพพลานามัยที่สมบูรณ์ มีสภาพจิตที่ไม่ว่าเหว ไม่วิตกกังวล ฟุ้งซ่าน

นอกจากนี้ กรมราชทัณฑ์ยังจัดสวัสดิการอันจะเป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตและจิตใจให้แก่ผู้ต้องขังสูงอายุ จึงได้กำหนดแนวทางการปฏิบัติ เช่น ให้เรือนจำ/ทัณฑสถาน สืบหาข้อมูลผู้ต้องขังสูงอายุ โดยการเก็บสถิติข้อมูลสถิติผู้ต้องขังสูงอายุตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 จัดทำโครงการส่งเสริมคุณภาพชีวิตและจิตใจผู้ต้องขังสูงอายุ โดยจัดกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้ต้องขังในรูปแบบต่างๆ เช่น การตรวจสุขภาพ การตรวจวัดสายตาประกอบแว่น การอบรมจิตภาวนา การฟังเทศน์ฟังธรรม กีฬานันทนาการ ประสานงานกับกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด โรงพยาบาล หรือองค์กรการกุศลเพื่อขอรับการสงเคราะห์ช่วยเหลือให้สงเคราะห์ช่วยเหลือในเรื่องเครื่องอุปโภคบริโภค เช่น เครื่องอุปโภคบริโภค ที่פקอาศัยหลังพ้นโทษ อุปกรณ์สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ไม้เท้า แว่นตา ฯลฯ เพื่อให้ผู้ต้องขังสูงอายุมีขวัญกำลังใจ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ

กระบวนการพักการลงโทษและการอภัยโทษของผู้ต้องขังสูงอายุ

นอกจากกรมราชทัณฑ์จะเน้นในการจัดโปรแกรมการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุที่เน้นการให้สวัสดิการและการดูแลสวัสดิภาพแก่ผู้ต้องขังสูงอายุแล้ว ผู้ต้องขังสูงอายุยังมีสิทธิประโยชน์ในระหว่างการถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำ/ทัณฑสถาน เช่น การพักการลงโทษและการอภัยโทษ โดยสิทธิทั้งสองอย่างนี้ถือได้ว่ามีประโยชน์อย่างมากที่จะทำให้ผู้ต้องขังสูงอายุพ้นโทษเร็วกว่าปกติ

การพักการลงโทษในผู้ต้องขังสูงอายุ

การพักการลงโทษ คือ ประโยชน์ตอบแทนให้กับนักโทษเด็ดขาดที่ได้สำนึกแก้ความผิดและตั้งใจประพฤติตนเป็นคนดี มีความอดสาหัส มีความก้าวหน้าในการศึกษาและอบรม ทำการงานเกิดผลดีหรือทำความชอบแก่ทางราชการเป็นพิเศษ อาจได้รับการพิจารณาให้ปล่อยตัวพักการลงโทษก่อนครบกำหนดโทษตามหมายศาล ตามมาตรา 52 (7) แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2560

การพักการลงโทษในผู้ต้องขังสูงอายุ จะมีขึ้นในกรณีการพักการลงโทษกรณีพิเศษ โดยเกณฑ์ผู้ต้องขังสูงอายุที่จะเข้าเกณฑ์การพิจารณาได้ ต้องมีคุณสมบัติ คือ ต้องเป็นนักโทษเด็ดขาดที่มีอายุ 70 ปีขึ้นไป ได้รับการจำคุกมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ใน 3 ของกำหนดโทษครั้งสุดท้ายครั้งสุดท้าย ไม่มีคดีอาัยตสำหรับนักโทษเด็ดขาดที่ต้องโทษในคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษทุกฐานความผิด ยกเว้นฐานเสพจะต้องเป็นการกระทำผิดครั้งแรก มีอาการเจ็บป่วยหรือพิการจนไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ โดยกลุ่มคนเหล่านี้ต้องมีการทำแบบประเมินการช่วยเหลือตนเอง ว่าหมดความสามารถและไม่มีแนวโน้มในการกระทำผิดซ้ำ ถึงได้รับการอนุมัติ ต้องมีผู้อุปการะและยินดีอุปการะดูแล ดูแลและเข้าสู่กระบวนการคุมประพฤติจนกว่าจะสิ้นสุดตามกำหนดโทษ แต่หากยังกระทำผิดซ้ำ หรือ ผิดเงื่อนไขจะถูกเพิกถอนการพักการลงโทษ และนำตัวกลับเข้ามารับโทษในเรือนจำตามโทษที่เหลือต่อไป โดยให้เรือนจำ/ทัณฑสถาน แต่งตั้งคณะกรรมการพักการลงโทษชั้นเรือนจำเป็นผู้พิจารณาคัดเลือกในขั้นต้นพร้อมส่งรายชื่อพร้อมเอกสารประกอบการพิจารณาเช่นเดียวกับเอกสารการพักการลงโทษกรณีปกติไปกรมราชทัณฑ์ เพื่อเข้ากระบวนการคัดกรองโดยคณะกรรมการพิจารณาพักการลงโทษของกรมราชทัณฑ์พิจารณาต่อไป

การดำเนินงานในกระบวนการการพักการลงโทษในผู้ต้องขังสูงอายุ กรมราชทัณฑ์ได้ดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่องมาโดยตลอด อีกทั้งมีการพัฒนาและต่อยอดการดำเนินงานให้ครอบคลุมกับกลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุในทุกช่วงวัย โดยในปี พ.ศ. 2563 กรมราชทัณฑ์ได้ริเริ่ม “โครงการการพักโทษกรณีมีเหตุพิเศษเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังสูงอายุ” (ทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลาง, 2563) โดยเป็นโครงการที่ดำเนินการในระหว่างปีงบประมาณ 2563-2565 และเป็นการขยายโอกาสให้กับกลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60-69 ปี ซึ่งตามเกณฑ์ปกติของการพักการลงโทษในผู้ต้องขังสูงอายุ จะกำหนดที่อายุ 70 ปี เป็นเกณฑ์ขั้นต่ำ เพื่อสร้างโอกาสให้ผู้ต้องขังได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยที่มีความเหมาะสมกับช่วงวัย และได้รับการพัฒนาทักษะอาชีพ โดยไม่กลับมากระทำผิดซ้ำ ทั้งนี้ ผู้ต้องขังสูงอายุที่เข้าร่วมโครงการ จะผ่านการประเมินผลตามแบบประเมินความเสี่ยงในการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังก่อนได้รับการปล่อยตัว (Offender Risk Assessment : OA) มีความเสี่ยงในการทำการกระทำผิดซ้ำน้อย หรือค่อนข้างน้อยและผ่านเกณฑ์การประเมินผลการฝึกอบรมหลักสูตรเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังสูงอายุ หรือหลักสูตรอื่นตามที่คณะทำงานโครงการเห็นสมควร

การอภัยโทษในผู้ต้องขังสูงอายุ

การอภัยโทษเป็นอีกหนึ่งสิทธิประโยชน์ที่สำคัญในการช่วยให้ผู้ต้องขังสูงอายุพึงได้รับเช่นผู้ต้องขังทั่วไป โดยการอภัยโทษเป็นอีกหนึ่งช่องทางที่จะทำให้ผู้ต้องขังสูงอายุได้พ้นโทษเร็วกว่าปกติซึ่งมีการดำเนินการ

เป็น 2 ลักษณะคือ การอภัยโทษเฉพาะรายบุคคลและการอภัยโทษทั่วไป โดยจะต้องมีการออกกฎหมายตราเป็นพระราชกฤษฎีกาในการอภัยโทษในแต่ละครั้งไป

การอภัยโทษเฉพาะรายบุคคล กำหนดให้ผู้ต้องโทษหรือผู้ที่มีประโยชน์เกี่ยวข้อง เช่น บิดา มารดา บุตร-ธิดา ญาติพี่น้องเป็นผู้ยื่นเรื่องราวทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษขอพระราชทานอภัยโทษต่อองค์พระมหากษัตริย์ โดยดำเนินการได้ต่อเมื่อคดีถึงที่สุดแล้ว สำหรับผู้ต้องขังสูงอายุนั้นต้องมีอายุ 60 ปีขึ้นไป และเป็นบุคคลที่นำเชื่อว่าเมื่อพ้นโทษไปแล้วจะไม่กระทำความผิดซ้ำ โดยการขออภัยโทษในกรณีนี้ หากเป็นเรื่องราวขอพระราชทานอภัยโทษซึ่งไม่ใช่โทษประหารชีวิต ถ้ามีพระราชกระแสให้ยกฎีกาแล้ว จะยื่นใหม่อีกไม่ได้ จนกว่าจะพ้นสองปีนับแต่วันถูกยกครั้งก่อน คือต้องคอยให้พ้นสองปีไปก่อนจึงจะยื่นทูลเกล้าฯถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษขึ้นไปใหม่ได้ ซึ่งผู้ต้องขังสูงอายุส่วนใหญ่ที่ได้รับการอภัยโทษในกรณีนี้จะถูกปล่อยตัวไป

การอภัยโทษทั่วไป เป็นการอภัยโทษให้แก่นักโทษเด็ดขาดทุกคน แต่ยกเว้นในบางกรณีความผิดที่เห็นว่าเป็นภัยต่อสังคมอย่างร้ายแรง ซึ่งการจัดให้มีการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป จะจัดให้มีโดยรัฐบาลเนื่องในวโรกาสหรือโอกาสที่สำคัญของประเทศอันเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ ซึ่งผู้ต้องขังที่จะขอพระราชทานอภัยโทษได้ในกรณีนี้ ต้องเป็นผู้ต้องขังที่ไม่อยู่ในชั้นเลวหรือเลวมาก โดยต้องโทษมาแล้ว 5 ปี หรือ 1 ใน 3 ของโทษที่ได้รับ ซึ่งหากเป็นคดีร้ายแรงหรือได้รับโทษสูงเกินกว่า 8 ปี ก็จะไม่ได้รับการพิจารณาพระราชทานอภัยโทษ โดยเกณฑ์เหล่านี้ใช้รวมถึงผู้ต้องขังสูงอายุด้วย แต่ผู้ต้องขังสูงอายุอาจได้รับการปล่อยตัวไปเลยในกรณีนี้

กระบวนการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยเพื่อคืนคนดีสู่สังคมสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ

นอกเหนือจากการจัดโปรแกรมสวัสดิการและการดูแลสุขภาพสำหรับกลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุและการจัดสิทธิประโยชน์ที่ผู้ต้องขังสูงอายุพึงได้รับผ่านกระบวนการพักการลงโทษและการอภัยโทษแล้ว การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยให้กับผู้ต้องขังสูงอายุ ก็เป็นกระบวนการที่สำคัญที่ควรจัดให้กับกลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุ ผู้ต้องขังสูงอายุเหล่านี้บางส่วนเป็นผู้ต้องขังที่ได้รับโทษมาเป็นระยะเวลานานจนอายุสูงวัยขึ้น ดังนั้นกลุ่มผู้ต้องขังเหล่านี้จะใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำ/ทัณฑสถาน ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีสภาวะแวดล้อมที่แตกต่างไปจากสังคมภายนอก และเมื่อพ้นโทษกลับไปสู่สังคมอาจประสบปัญหาในการปรับตัว จึงเป็นหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์ที่จะต้องมีการดำเนินการกระบวนการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยให้ผู้ต้องขังสูงอายุเหล่านี้

ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2563 กรมราชทัณฑ์ยังกำหนดแนวทางการดำเนินงาน “โครงการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยเพื่อคืนคนดีสู่สังคมสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ” (กองพัฒนาพฤตินิสัย กรมราชทัณฑ์, 2563) โดยกำหนดให้เรือนจำ/ทัณฑสถานดำเนินการปีละ 2 ครั้ง โดยกำหนดระยะเวลาในการฝึกอบรม จำนวน 120 ชั่วโมง ซึ่งจะคัดเลือกกลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มนักโทษเด็ดขาดสูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 57-59 ปี กลุ่มนักโทษเด็ดขาดสูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี แต่ไม่ถึง 70 ปี และ กลุ่มนักโทษเด็ดขาดสูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป โดยโปรแกรมการฝึกอบรมดังกล่าวจะเน้นให้ผู้ต้องขังสูงอายุเตรียมความพร้อมโดยการให้ความรู้ในการดูแลสุขภาพตนเอง การทำกิจกรรมนันทนาการ การเสริมสร้างทัศนคติ และความคิดเชิงบวก

การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ การจัดการภาวะเครียดและซึมเศร้าสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ การฝึกทักษะอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ การวางแผนการดำเนินชีวิตภายหลังพ้นโทษ การเข้าถึงสิทธิประโยชน์และสวัสดิการต่างๆ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ต้องขังสูงอายุที่เข้าร่วมโครงการดังกล่าว สามารถจะนำความรู้และทักษะที่ได้รับไปปรับใช้เมื่อต้องออกไปอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมและสามารถปรับตัวและการใช้ชีวิตในบั้นปลายชีวิตได้อย่างมีความสุข ภายหลังการพ้นโทษ

บทวิเคราะห์ วิจัยและข้อเสนอแนะ

แม้ว่ากรมราชทัณฑ์จะได้กำหนดรูปแบบการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุ และดำเนินโครงการโปรแกรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตตลอดจนดูแลสวัสดิการและสิทธิประโยชน์ต่างๆ ให้กับผู้ต้องขังสูง แต่อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีความคิดเห็นว่า แนวคิดและรูปแบบการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุ ยังคงมีหลายประเด็นที่จะต้องให้ความสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆของผู้ต้องขังสูงอายุ

ผู้ต้องขังสูงอายุจะมีปัญหาด้านสุขภาพที่แตกต่างกัน เนื่องจากเป็นวัยที่ร่างกายมีการถดถอยและเสื่อมลงซึ่งทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ โดยเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ และสังคมซึ่งต่างจากวัยอื่นๆ อีกทั้งผู้ต้องขังสูงอายุส่วนใหญ่ที่มีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจจะเกิดปัญหาทางด้านสุขภาพอนามัยทางด้านร่างกาย จิตใจและด้านสังคมมากยิ่งขึ้น ผู้เขียนขอสรุปประเด็นปัญหาที่พบในผู้ต้องขังสูงอายุที่สำคัญมีดังนี้

1. ปัญหาด้านสุขภาพกายและจิตใจ ผู้ต้องขังมักมีปัญหาด้านสุขภาพเสื่อมโทรม โดยผู้ที่มีอายุเกิน 60 ปี มักมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสมอง อย่างเช่นโรคสมองเสื่อม โรคหลงลืม โรคซึมเศร้า เนื่องจากมีความเสื่อมของการทำงานของระบบต่างๆในร่างกาย โดยเฉพาะ ระบบประสาท ระบบหัวใจ และหลอดเลือด ระบบขับถ่าย ระบบกระดูก และระบบกล้ามเนื้อ แต่เนื่องจากต้องถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำ/ทัณฑสถานซึ่งบางครั้งถือได้ว่าเป็นภาวะบีบคั้นในทางอารมณ์ ทางร่างกายหรือทางสังคม จะทำให้ผู้ต้องขัง ทำให้เกิดอาการผิดปกติและอาจเป็นอันตรายต่อชีวิตได้ นอกจากนี้ผู้ต้องขังสูงอายุที่ไม่ได้รับความเอาใจใส่และความอบอุ่นจากลูกหลาน ทำให้รู้สึกเหงา อังว้าง และเกิดความวิตกกังวลในเรื่องต่างๆ เพราะผู้ต้องขังสูงอายุมักมีอารมณ์เปลี่ยนแปลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของจิตใจที่พบในผู้ต้องขังสูงอายุ คือ (1) การรับรู้ ผู้ต้องขังสูงอายุจะยึดติดกับความคิดและเหตุผลของตนเอง การรับรู้สิ่งใหม่ๆจึงเป็นไปได้ยาก และอาจมีโรคความจำเสื่อม (2) การแสดงออกทางอารมณ์ ผู้ต้องขังสูงอายุมักมีอารมณ์ไม่มั่นคง การกระทบกระเทือนใจเพียงเล็กน้อย จะทำให้ผู้ต้องขังสูงอายุเสียใจ หงุดหงิด โกรธง่าย ต้องการความเคารพและยอมรับนับถือ และแสดงออกถึงความมีคุณค่าถึงการเป็นผู้ต้องขังสูงอายุ (3) ความสนใจสิ่งแวดล้อม ผู้ต้องขังสูงอายุจะสนใจสิ่งแวดล้อมเฉพาะที่ทำให้เกิดความพึงพอใจ และตรงกับความสนใจของตนเองเท่านั้น (4) ความผิดปกติทางจิตใจและในวัยสูงอายุ โดยแยกเป็นกลุ่มอาการทางจิต 2กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มอาการทางจิตเนื่องจากสมองเสื่อม และกลุ่มอาการผิดปกติทางจิตใจและอารมณ์

2. ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ผู้ต้องขังสูงอายุที่ฐานะไม่ดี ไม่มีลูกหลานอุปการะเลี้ยงดู ไม่มีญาติเยี่ยมทำให้มีความลำบากมากกว่าผู้ต้องขังสูงอายุที่มีญาติมาเยี่ยม โดยเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางภาวะด้านเศรษฐกิจและสังคม ผู้สูงอายุบางรายต้องดิ้นรนหาเลี้ยงชีพด้วยตนเอง แต่กำลังทางด้านร่างกายไม่มี จึงต้องการทำงานที่ไม่ต้องใช้แรงกายมาก แต่ได้ผลตอบแทนสูง จึงหันไปกระทำผิดได้ โดยส่วนใหญ่จะไปประกอบอาชีพค้ายาเสพติดจนกระทั่งถูกจับกุม และเมื่อพ้นโทษออกไปแล้วก็มีแนวโน้มที่จะหันไปกระทำผิดซ้ำได้ เนื่องจากไม่มีช่องทางอื่นในการหารายได้ นอกจากนี้ ผู้ต้องขังสูงอายุไม่ได้รับการยกย่องจากสังคม และหลายคนมีทัศนคติไม่ดีต่อผู้สูงอายุ โดยเฉพาะหากเป็นผู้ต้องขังที่พ้นโทษไปแล้ว อาจประสบสถานการณ์ปัญหาในการปรับตัว การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะเรื่องของครอบครัว เพราะหากเดิมอยู่ในครอบครัว แต่เมื่อต้องมาต้องโทษจำคุกอยู่อย่างโดดเดี่ยว ยิ่งเป็นภาวะที่ทำให้ผู้ต้องขังขาดความอบอุ่นจากครอบครัว

3. ปัญหาด้านความรู้และการปรับตัวให้เท่าทัน ผู้ต้องขังสูงอายุส่วนใหญ่มักด้อยการศึกษาขาดความรู้ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่และเข้าสู่วัยชรา ทำให้มีศักยภาพน้อยในการเรียนรู้วิชาการและข่าวสารใหม่ๆ ในการที่จะพัฒนาตนเองให้ทันกับสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงในทุกวันนี้ โดยเฉพาะผู้ต้องขังบางส่วนเป็นผู้ต้องขังที่ได้รับโทษมาเป็นระยะเวลานานในสถานที่ที่มีข้อจำกัดในการใช้เครื่องมือเครื่องใช้ และการพัฒนาด้านเทคโนโลยี ดังนั้นทำให้ผู้ต้องขังสูงอายุไม่ได้รับการเรียนรู้และพัฒนาทักษะและปรับตัวกับสังคมยุคใหม่ที่เป็นยุคดิจิทัล จึงส่งผลให้เมื่อพ้นโทษออกไปสู่สังคมภายนอกอาจประสบปัญหาในการปรับตัวได้

2. ความต้องการของผู้ต้องขังสูงอายุ

เมื่อผู้ต้องขังเข้าสู่วัยสูงอายุ ผู้ต้องขังอายุที่ต้องโทษจำคุกนั้นถือได้ว่าเป็นผู้ที่ขาดโอกาสในสังคมและมีข้อจำกัด เนื่องจากอยู่ในสถานภาพของผู้ต้องขัง ความต้องการของผู้ต้องขังเหล่านี้ยังไม่ได้รับการตอบสนองเท่าที่ควรผู้เขียนจึงมีทัศนะว่า ควรจะต้องให้ความสนใจและนึกถึงภาระความรับผิดชอบแก่ผู้ต้องขังสูงอายุโดยจะต้องคำนึงถึงสภาพร่างกายจิตใจ และความต้องการของผู้ต้องขัง ดังประเด็นต่อไปนี้

1. ความต้องการทางด้านร่างกายของผู้สูงอายุ ผู้ต้องขังสูงอายุมีความต้องการด้านสุขภาพ ร่างกาย ที่สมบูรณ์แข็งแรง ต้องการมีผู้ช่วยเหลือดูแลอย่างใกล้ชิด ต้องการด้านความสะอาด อากาศดีสิ่งแวดล้อมดี ต้องการด้านอาหารที่มีคุณภาพสมตามวัย ต้องการมีผู้ดูแลช่วยเหลือให้การพยาบาลเจ็บป่วยอย่างใกล้ชิด ต้องการได้รับการตรวจสุขภาพ และการรักษาพยาบาลที่สะดวกรวดเร็ว ทันทีทันที่ ต้องการได้รับสวัสดิการการรักษาพยาบาลจากรัฐ ต้องการพักผ่อนนอนหลับอย่างเพียงพอ และออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ ต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกในการป้องกันอุบัติเหตุ

2. ความต้องการทางด้านจิตใจของผู้ต้องขังสูงอายุ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและสังคม ก็มีผลทำให้จิตใจของผู้ต้องขังมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยอาจเปลี่ยนไปตามร่างกายและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะเห็นว่าผู้ต้องขังสูงอายุส่วนใหญ่จะมีการปรับปรุงพัฒนาจิตใจไปในทางดีงาม แต่นั่นก็ขึ้นอยู่กับภูมิหลังลักษณะนิสัยของแต่ละคน

3. ความต้องการด้านเศรษฐกิจสังคมของผู้ต้องขังสูงอายุ ต้องการได้รับความสนใจ ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและหมู่คณะ ต้องการได้รับการสนับสนุน ช่วยเหลือจากครอบครัวและสังคม

3. ข้อเสนอแนะแนวคิดและรูปแบบในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุในประเทศไทย

สำหรับแนวคิดและรูปแบบในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ต้องขังสูงอายุ ผู้เขียนมีทัศนคติเห็นสอดคล้องกับการศึกษาของปิยะพร ตันณีกุล ที่ได้ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับแนวคิดการจัดสรรสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุว่า การเตรียมสถานที่ในการคุมขังผู้ต้องขังสูงอายุที่เป็นลักษณะเฉพาะ ซึ่งในหลายประเทศได้มีการสร้างที่คุมขังเฉพาะสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ ดังเช่นในประเทศญี่ปุ่น รัฐบาลญี่ปุ่นได้มีการดำเนินการปรับปรุงเรือนจำด้วยการจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมกับผู้ต้องขังสูงอายุเพื่อรองรับปริมาณผู้ต้องขังสูงอายุที่เพิ่มสูงขึ้นทุกปี ในขณะที่ประเทศสวีเดนซึ่งมีโครงการปรับปรุงเรือนจำเลนซ์เบิร์ก โดยการจัดตั้งแดน “60 พลัส ยูนิต” (60-plus unit) เพื่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมแก่ผู้ต้องขังสูงอายุ นอกจากนี้หลายประเทศยังจัดทำโครงการเพื่อนผู้ต้องขัง (peer to peer) เพื่อสนับสนุนให้ผู้ต้องขังประเภทอื่นดูแลเอาใจใส่ผู้ต้องขังชราภาพ (Penal Reform International & TIJ, 2020) และเพื่อให้สอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) ค.ศ. 1957 (สำนักทัณฑวิทยา กรมราชทัณฑ์, 2560) ที่ได้กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการใช้ชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำ ที่ต้องมีการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในลักษณะที่ไม่เกินความจำเป็น และต้องคำนึงถึงความแตกต่างของกฎหมาย สังคม ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางจิตใจ เพศ อายุและภูมิภาคนาถิ่นฐานของผู้ต้องขัง เจ้าหน้าที่จะต้องปฏิบัติต่อผู้ต้องขังทุกคนอย่างมีมนุษยธรรม รวมถึงเคารพศักดิ์ศรีความแตกต่างของความเป็นมนุษย์ อีกทั้งต้องคำนึงถึงสิทธิผู้ต้องขังในฐานะที่เป็นมนุษย์และพลเมืองของประเทศดังเช่นพลเมืองทั่วไป ดังนั้น การเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รัฐจึงต้องมีมาตรการต่างๆ ในการคุ้มครองและส่งเสริมการได้รับสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของผู้ต้องขัง จึงเป็นเรื่องสำคัญที่รัฐจะละเลยไม่ได้ แม้ว่าผู้ต้องขังจะต้องถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพบางประการจากผลการกระทำผิดนั้น (ณัฐยา จรรยาชัยเลิศ, 2548; ศุภณัฐ แสนโคตร, 2558)

สำหรับประเทศไทย ยังไม่มีนโยบายในการสร้างเรือนจำสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งรัฐควรจัดงบประมาณสนับสนุน หรือกรมราชทัณฑ์ควรพิจารณาจัดทำโครงการ “เรือนจำโครงสร้างเบาสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ” โดยเน้นเรื่องของการจัดสถานที่ทางกายภาพและสวัสดิการต่าง นอกเหนือจากโปรแกรมการฝึกอบรมโดยเฉพาะผู้ต้องขังสูงอายุที่ป่วยและจำเป็นต้องใช้อุปกรณ์ช่วยเหลือ อีกทั้งควรจัดเรือนนอนให้อยู่ชั้นล่างและใกล้สถานพยาบาลเพื่อสะดวกในการพบแพทย์ ควรมีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เช่น จัดให้มีห้องสุขาแบบถอนและราวจับกันลื่น การจัดราวบันไดให้มีจำนวนขึ้นน้อยและมีราวจับช่วยขา เป็นต้น

ในด้านความต้องการพัฒนาทางจิตใจและการปรับตัว กรมราชทัณฑ์ควรจัดกิจกรรมให้คำแนะนำปรึกษาโดยผู้เชี่ยวชาญ (Individual or In-Group Consult Program) เช่น นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ มาให้คำปรึกษารายกลุ่มหรือรายบุคคลควรจัดให้ผู้ต้องขังสูงอายุได้อยู่เรือนจำที่ตั้งอยู่ในภูมิลำเนาเพื่อสะดวกให้ญาติมาเยี่ยม เพื่อผู้ต้องขังสูงอายุจะได้รู้สึกอบอุ่น รัฐควรส่งเสริมสวัสดิการหรือจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุโดยให้ครอบคลุมถึงกลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุด้วย เช่น การได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ การได้รับการอบรมความรู้ที่จำเป็นและการฝึกฝนทักษะวิชาชีพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุและให้ผู้ต้องขังสูงอายุรู้สึกถึงคุณค่าในตนเองและสามารถนำไป

ประกอบอาชีพเมื่อพ้นโทษ ตามกำลังความสามารถที่พอทำได้ โดยไม่ต้องใช้แรงงานหนัก ซึ่งจะมีความแตกต่างจากโปรแกรมการฝึกทักษะอาชีพที่เรือนจำ/ทัณฑสถานจัดขึ้นซึ่งมีความเหมาะสมกับผู้ต้องขังวัยหนุ่มและวัยทำงาน เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว การทำงานฝีมือตามถนัด การร้องรำและการแสดง เป็นต้น

ในด้านการพัฒนาบุคลากรเจ้าหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์ เจ้าหน้าที่ที่ต้องดูแลผู้ต้องขังสูงอายุต้องได้รับการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุ เช่น ฝึกฝนเพื่อรองรับอารมณ์และความต้องการของผู้สูงอายุ เรียนรู้วิธีการดูแลผู้ต้องขังสูงอายุ ฝึกการปฐมพยาบาลเบื้องต้น เรียนรู้เกี่ยวกับโภชนาการ เพื่อให้การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุเป็นไปด้วยความเหมาะสม

นอกจากนี้ ประเทศไทยควรจัดให้มีกระบวนการติดตามผู้สูงอายุที่กระทำความผิดภายหลังออกจากกระบวนการยุติธรรม (Post Elderly Inmate Monitoring) เพื่อป้องกันการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังสูงอายุและเพื่อให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ต้องขังสูงอายุเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเมื่อพ้นโทษออกไปก็เป็นผู้สูงอายุในสังคมที่ควรจะได้รับการปฏิบัติอย่างเหมาะสมและพึงได้รับตาสิทธิมนุษยชน ขั้นพื้นฐาน โดยควรมีการศึกษาวิจัยทั้งในเชิงวิชาการและภาคปฏิบัติในประเด็นข้อเสนอแนะตามทัศนะของผู้เขียน

บทสรุป

แม้ว่าผู้ต้องขังสูงอายุในประเทศไทยจะมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับผู้ต้องขังในช่วงอายุอื่นๆแล้ว แต่แนวคิดและรูปแบบการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุ ซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังสูงอายุ จะต้องมีการพัฒนาปรับปรุงให้เป็นไปอย่างมีมนุษยธรรมสอดคล้องตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติ และเพื่อให้ผู้ต้องขังสูงอายุได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกับผู้สูงอายุในสังคมภายนอกเรือนจำ ตามปณิญาของผู้สูงอายุของประเทศไทยที่ว่า “ผู้สูงอายุต้องได้รับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและศักดิ์ศรี และควรได้ทำงานเหมาะกับวัยตามความสมัครใจ เพื่อให้เกิดความภูมิใจ เห็นชีวิตมีคุณค่า ได้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้สังคม”(ปณิญาผู้สูงอายุ, 2542)

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรมราชทัณฑ์. (2560). *การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังไทยตามแนวทางสิทธิมนุษยชนและมาตรฐานขั้นต่ำแห่งองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง*. กรุงเทพฯ: กรมราชทัณฑ์.
- กองสวัสดิการสังคม กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงาน. (2542). *ปฏิญญาผู้สูงอายุไทย*. กรุงเทพฯ.
- ขวัญ สงวนเสริมศรี. (2552). *แนวทางการจัดสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุสำหรับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในจังหวัดพะเยา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ณัฐยา จรรยาชัยเลิศ. (2548). *หลักประกันสิทธิผู้ต้องขัง : กรณีศึกษาสิทธิในการดำรงชีวิต*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นันทิ จิตสว่างและคณะ. (2559). *การกระทำผิดของผู้ต้องขังหญิงสูงอายุของไทย*. ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลาง การพักการลงโทษ. สืบค้น 16 กันยายน 2563 จาก https://cida.site/info/early_release/parole.html
- ปิยะพร ตันณีกุล. (2556). *แนวคิดการจัดสวัสดิการสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ*. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 16.
- ศุภณัฐ แสนโคตร. (2558). *ความคิดเห็นของผู้ต้องขังสูงอายุต่อการจัดสวัสดิการในเรือนจำจังหวัดตราด*. สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สุกฤตา เพชรหนองชุม. (2552). *ปัญหาด้านสวัสดิการผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำคลองเปรม*. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารงานยุติธรรม. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุนนทิพย์ จิตสว่าง และนันทิ จิตสว่าง. (2559). *การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ*. *วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์*, 24(2).
- สุวภัทร พิรณฤทธิและคณะ. (2555). *คุณภาพชีวิตผู้ต้องขังสูงอายุ : กรณีศึกษาเรือนจำกลางและทัณฑสถานหญิงพิษณุโลก*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ. (2556). “สิทธิของผู้สูงอายุตามหลักการขององค์การสหประชาชาติ”. สืบค้น 15 กันยายน 2563, จาก www.oppo.opp.go.th/info/laws_right.htm

ภาษาอังกฤษ

Australian Correctional Leadership Program. (2006). *Managing Elderly Offenders*.

31 July- 4 August 2006.

Penal Reform International & Thailand Institution of Justice (TIJ) (2020).

The Global Prison Trends 2020. retrieved: June, 30 2020. from

<https://www.tijthailand.org/highlight/detail/global-prison-trends-2020>

Crawley E and Sparks R. (2006). Is there life after imprisonment? How elderly men talk about imprisonment and release. *Criminology & Criminal Justice* 6(1): 63–82.

Kim, K., & Peterson, B. (2014). *Aging behind bars*. Washington, DC: Urban Institute.

United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 1957.